

סימן ג

האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

פתיחה

בנוגע למיקום הראוי לבניית בתי כנסיות בעיר, נאמר בתוספתא (מגילה ג, כב-כג):
אין בונין אותן אלא בגבוה שבעיר, שנאמר (משלי א, כא): 'בראש הומיות תקרא'.

ובנוגע לגובה בתי הכנסיות עצמם, נאמר בגמרא (שבת יא, א):
ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה, שנאמר (עזרא ט, ט): 'לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו'. והני מילי בבתיים, אבל בקשקושי ואברורי [רש"י: בירניות ומגדלים] לית לן בה. אמר רב אשי: אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה. [רש"י: מנעם מלהגביה בתייהם יותר מבית הכנסת; רבינו חננאל: שהגביה את בית הכנסת למעלה מכל גג].

דברי התוספתא ודברי הגמרא התקבלו להלכה (רמב"ם הל' תפילה יא, ב; שו"ע או"ח קנ, ב), ויש לדון האם יש להם השפעה על היחס בין מבנה המקדש שאנו מייחלים לבניינו ובין מבנים אחרים שבנויים או מתוכננים להיבנות בירושלים, העתיקה או החדשה, וחלקם גבוהים יותר ממבנה המקדש.

בפשטות נראה שדברי הגמרא בשבת שייכים גם למקדש, וזאת משום שהפסוק שממנו למדה הגמרא את עניין ההגבהה של בתי הכנסיות מתייחס למקדש וממנו למדו לשאר בתי כנסיות. עם זאת, פשוט לגמרי שדברי

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

התוספתא אינם שייכים למקדש, שהרי לא שייך כלל לשנות את מקום מקדש מהמקום שבו בחר ה' למקום אחר גבוה יותר; וכבר בגמרא (יומא לא, א; זבחים נד, ב) מבואר שמקום המקדש נמוך מעין עיטם הסמוכה לו.

לאור זאת, יש לדון האם ישנה מגבלה כלשהי על גובה המבנים בירושלים בכלל, בעיר העתיקה ובעיר דוד' בפרט; ובעיקר: האם יש חיוב או עניין להגביה את ההיכל יותר מגובה מאה אמה, באופן שיהיה הגבוה ביותר בירושלים.

א. הגבהת בניין המקדש למעלה ממאה אמה

קודם שנדון בצורך בהגבהת ההיכל, נקדים ונברר האם בכלל מותר להגביה את ההיכל יותר מגובה מאה אמה המפורש במשנה (מידות ד, ו) וברמב"ם (הל' בית הבחירה ד, ג), או שאסור לשנות ממאה אמה – לא להוסיף ולא לגרוע.

דעת הרמב"ם

בעניין האפשרות לשנות ממידות ההיכל, מצאנו בדברי הרמב"ם הבדל בין שינוי באורכו וברוחבו ובין שינוי גובהו. לגבי מידות האורך והרוחב, הלכה מקובלת היא שאין לשנות מהמידות שנמסרו לנו.¹ לעומת זאת, מדברי

---

1. כך משמע מהתיאור במדרש רבה (בראשית סד, י): 'בימי ר' יהושע בן חנניה גזרה מלכות שיבנה בית המקדש, הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו ועד אנטוכיא, והיו מספיקים לעולי גולה, אזלין אילין ואתאי ואתאי ליה ידיע ליהוי למלכא דיהן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון (עזרא ד, יג) מנדה זו מידת הארץ, בלו זו פרוביגרון, והלך לאנדרוטיגה, אמר להון מה נעביד וגזרית, אמרין ליה שלח אמר להון או ישנייה מן אתריה או יוספון עלוי חמש אמין או יבצרון מיניה חמש אמין ומן גרמון אינון חזרין בהון'.

בגדרי איסור השינוי ממידות המקדש, יעוין עוד במאמרים הבאים: הרב ישראל אריאל, שינויים במקדש ובכליו במהלך הדורות, מעלין בקודש יב (אלול תשס"ו) עמ' 103-119; הרב

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

הרמב"ם (הלי' בית הבחירה א, יא) נראה ששינוי בגובה מותר ואף מצווה בכך, והרמב"ם אף מצטט את הפסוק שהובא בגמרא בשבת הנ"ל כמקור לכך:
ומצוה מן המבחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור, שנאמר:
'(ו)לרומם את בית אלקינו'.

בביאור דברי הרמב"ם, כתב המעשה רקח:

ולכאורה הוה קשיא לי, דהא כל הבנין היה על פי הדיבור, כדכתיב: 'הכל בכתב מיד ה'...' ואינן רשאין לפחות ולא להוסיף [...] עד שמצאתי בב"ב (דף ג) דדריש מקרא ד'גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון' (חגי ב, ט) דיכול להוסיף בגובה, עיין שם.² וקרא ד'הכל בכתב וכו'', פירש רש"י ביומא (דף נא) דקאי אעובי הכתלים, עיין שם. ועיין עוד לרבינו פ"ד הלי' ה. והנה מקום לדברי רבינו.

נמצא שהוספה על גובה ההיכל לא נאסרה לדעת הרמב"ם,³ והיא מותרת לכתחילה.⁴

איתי אליצור, האמנם "הכל בכתב"? מעלין בקודש כא (אדר ב' תשע"א) עמ' 61-69; הרב צבי שלוח, אכן "הכל בכתב", שם כב (אלול תשע"א) עמ' 199-205; הרב בנימין לנדאו, האם מותר לעשות שינויים במבנה בית המקדש, אמונת עתיך 100 (תמוז תשע"ג) עמ' 171-182; הרב עמיחי כנרתי, דין "הכל בכתב" לגבי הגוזזטראות שעשו בשמחת בית השואבה, האוצר לב (אלול תשע"ט) עמ' קסו-קעב. ויעוין עוד בדרך חכמה (הלי' בית הבחירה א, כג; ובציון ההלכה שם, כט; וכן בדרך חכמה שם ב, צב).

2. לשון הגמרא שם: 'ובמקדש שני מאי טעמא לא עבוד אמה טרקסין? כי קאי – בתלתין קאי, טפי לא קאי. ומנלן דהוה גבוה טפי? דכתיב: 'גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון'; רב ושמואל, ואמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר – חד אמר: בבנין, וחד אמר: בשנים; ואיתא להא ואיתא להא'.

3. בהערות מנחת מרדכי על המקדש דוד (המובא להלן בגוף המאמר; קדשים א, ג הערה יא) ציין למקורות נוספים שנקטו כרמב"ם: קרית ספר (הלי' בית הבחירה ד, ג), רא"ם (שמות כה, ט) ומשמעות התוס' (יומא נד, ב ד"ה כרובים). וצ"ע מדוע לא ציין לדברי הרמב"ם עצמו. במשאת המלך (על הרמב"ם, ס"י רצ) העלה אפשרות לפרש כוונת הרמב"ם לפאר בעלמא, ולא לגובה, כדי ליישבו עם ההבנה האוסרת הגבהה. אך לכאורה קשה להעמיס הבנה זו בלשון

עג

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

מחלוקת האחרונים בשיטת רש"י

לעומת זאת, המקדש דוד (קדשים א, ג) הוכיח מדברי רש"י שאין לשנות כלל את גובה ההיכל, שכן כתב רש"י (ע"ז מג, א ד"ה בית) בביאור האיסור לעשות בית תבנית היכל:

בית תבנית היכל – בארכו ורחבו ורומו, ושיעור מדת פתחיו, אבל אם נשתנה במקצת מותר.⁵

הרמב"ם, וצ"ע. המשאת המלך תמך יתדותיו בדברי המב"ט בקרית ספר (הל' בית הבחירה א, יא): 'ומצוה מן המובחר לרומם את בית ה' וליפותו כפי כח הצבור, כדכתיב: 'לרומם את בית אלהינו', אך נראה שמדברי המב"ט אין ראייה לדבריו, משום שהמשמעות הפשוטה של לשון המב"ט: 'לרומם' זהה למשמעות הפשוטה של לשון הרמב"ם: 'ולהגביהו'.

בשו"ת אגרות משה (קדשים וטהרות ב, א, ב ד"ה ומחומר), כתב שההיתר להגביה הוא מדין תורה בלבד, אך הדבר נאסר מדברי נביאים (הכל בכתב). לכאורה יש קשיים גדולים בהבנה זו: ראשית, הרמב"ם כתב שמצווה מן המובחר לרומם, ולא הקפיד כלל לסייג את דבריו ולומר שזו מצווה מן המובחר רק מדאורייתא. שנית, הפסוק שעליו התבסס הרמב"ם הוא בספר עזרא (מהכתובים), וקשה לייחס לרמב"ם שימוש בפסוק זה כמקור לדין תורה שהתבטל על ידי הנביא. שלישית, האג"מ עצמו הרגיש בקושי בכך שנביא עוקר דין מן התורה, ודבר זה אסור על פי ההלכה (רמב"ם הל' יסודי התורה ט, א), וביישוב הדבר כתב: 'דכיון שהוא רק על בית זה, הוא כהוראת שעה, שמחויבין לקיים דברי הנביא'. ואולם לכאורה קשה להגדיר הלכה שנקבעה לדורות כהוראת שעה, ולעולם הוראת שעה היא דבר שמוגבל לזמן (יעוין ברמב"ם שם, ג), ולא דבר שמוגבל למקום או חפצא מסוים. והרי דין 'הכל בכתב' נהג גם בבית ראשון (שנבנה על ידי שלמה ששמע מאביו את הפסוק הזה, כמבואר בדה"א כח, יט; והנביא שמסר זאת לדוד הוא שמואל, כמבואר בירושלמי מגילה א, א; ומשם במיוחס לרש"י דה"א שם. ולפי רש"י בסוכה נא, ב ד"ה בכתב, הנביאים הם גד החוזה ונתן הנביא), גם בבית שני (כמבואר בזבחים סב, א ובגמרות נוספות שנידונו במאמרים הנ"ל, עמ' עב-עג הערה 1), וגם בבית שלישי (שדברי הרמב"ם מהווים הדרכה לאופן בניינו), ואם כן, לכאורה קשה לראות בדין קבוע זה הוראת שעה. וצ"ע.

4. הערת הרב אביגדר נבנצל שליט"א: 'ורצוי, כפי כח הצבור, אך מסופקני אם יש להגבי כשמבחינת היופי אין'. עכ"ל. ויעוין עוד לקמן (עמ' עט).

5. כעין זה כתב רש"י במקום נוסף (מנחות כח, ב ד"ה תבנית), וכעין דברי רש"י כתבו הרא"ש (בתוספותיו ר"ה כד, ב ד"ה לא), המאירי (ר"ה כד, ב ד"ה בית; ע"ז שם ד"ה בית), הטור (יו"ד קמא, ח), הר"ן (ע"ז יח, ב בדפי הר"ן ד"ה כדתניא) והנמוקי יוסף (ע"ז שם ד"ה בית).

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

המקדש דוד הוכיח מדברי רש"י שהיכל ש'נשתנה במקצת' ממידת רומו הוא פסול, שאם לא כן, היה נאסר לעשות בית אף במידה שונה במקצת.

בנוגע לגמרא בב"ב שצוינה כמקור לרמב"ם, יש לומר לשיטת רש"י אליבא דהמקדש דוד, שאין לנו בה אלא חידושה המסוים, שמותר להגביה באופן שהגביהו בבית שני, חידוש שבוני בית שני למדו מגזירת הכתוב ומרוח קדשם, אך לעולם אין לשנות מגובה המקדש מלבד שינוי זה שהותר. כעין זה מבואר בתוס' ישנים (יומא דף נב ד"ה עבוד; וכע"ז בשטמ"ק ב"ב ג, ב ד"ה תלתין בשם תוס' הרא"ש) שההוספה נעשתה על פי נביא: 'הגובה הוסיפו על פי נביא, כדכתיב: 'גדול יהיה כבוד הבית', ופלוגתא היא בב"ב: חד אמר בבנין שלו והיינו בגובה'. אמנם מדברי התוס' ישנים אין הכרע, וניתן להבין בדבריהם שהוראת הנביא היא לדורות והיא אינה מוגבלת לגובה מסוים, וכפי שביאר המעשה רקח בדעת הרמב"ם, ושלא כהבנת המקדש דוד ברש"י. מכל מקום, אין מדברי הגמרא בב"ב קושייה על הבנת המקדש דוד.

על הוכחת המקדש דוד מדברי רש"י, השיב בהערות מנחת מרדכי (על המקדש דוד שם, הערה יא) שהגר"א (יו"ד קמא ס"ק לד') הסביר באופן אחר את הטעם לכך שאיסור עשיית בית תבנית היכל וכו' קיים דווקא כשנעשה בגובה ההיכל. לפי הגר"א, הטעם הוא שהיכל אינו ניכר אלא בשיעורו, וכאשר בונים בית בגובה שונה מגובה ההיכל, השוני ניכר ובולט לעין, ומשום כך אינו מוגדר עוד כבית 'תבנית היכל'. זאת בניגוד למנורה, שגם אם נעשתה בגודל אחר, צורתה הייחודית מעידה עליה שמדובר בחיקוי של מנורת המקדש⁷ (ומקורו של הגר"א בשו"ת מהרי"ק סי' עה; והחכם צבי סי' ס חלק על מהרי"ק). לפי זה, גם אם נאמר שבמקדש עצמו מותר להוסיף על הגובה, או שעכ"פ בדיעבד הוספה כזו אינה מעכבת – עדיין האיסור לעשות בית תבנית היכל יחול דווקא בעשייה בגובה שנעשה במקדש בפועל. ועל דברי המנחת

---

6. בחלק מהמהדורות, בס"ק לה.

7. המנחת מרדכי (הערה יב) ציין שלדעת הבכור שור (ר"ה כד, א ד"ה לא) אסור לעשות מנורת זהב של שבעה קנים אף ללא גביעים כפתורים ופרחים, ואף שהם מעכבים במקדש. דברי הבכור שור הובאו ונידונו על ידי מפרשי השו"ע (יו"ד קמא, ח), יעו"ש.

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

מרדכי יש להוסיף שאה"נ שאם יגביהו את המקדש לגובה שבו לא היה עד היום, ממילא ייאסר לעשות גם במקומות אחרים מבנה בגובה זה.

נראה שסברה זו עומדת ביסוד דברי המנחת חינוך (סי' רנד), שדן לומר שמכיוון שאיסור תבנית היכל נקבע בכל דור לפי ההיכל שבימיו (בדור המשכן האיסור היה לבנות תבנית היכל המשכן, בימי בית שני – תבנית בית שני, ולעתיד לבוא בבית שלישי – תבנית היכל שלישי) אין איסור זה נוהג בזמן החורבן. ודבריו הובאו בדרך חכמה (הל' בית הבחירה ז, נז).⁸ לפי דרך זו, ברור לגמרי שהצורך בגובה מסוים אינו מעיד על כך שגובה זה הכרחי או מעכב בבניין הבית כהבנת המקדש דוד, אלא על דמיון בין אותו בית שנבנה ובין ההיכל שקיים בתקופת בנייתו.⁹

שמה יש מקום לחלק בין דברי הרמב"ם, שהתייחסו למבנה המקדש כולו, שגובהו מאה אמה, ובין דברי רש"י, שאולי התייחסו רק לגובה חלל ההיכל, שגובהו בבית שני היה ארבעים אמה, שמלבד אוטם שש אמות מתחתיהן, הן נמצאות בתחתית המבנה, ומעליהן יש עוד חמישים ושש אמות המשלימות לגובה מאה אמה (משנה מידות ד, ו).

8. מלשון הדרך חכמה, ניתן להבין שהמנ"ח הוה פשיטא ליה כן (יעו"ש, ובציון ההלכה שם ס"ק קא), אך המנ"ח כתב את הדברים בלשון: 'אלולי דמסתפינא מחבראי, וכל שכן מרבנותי, הייתי אומר [...] והנה אני כותב זאת באימה וביראה, כי הוא להקל באיסור דאורייתא נגד הפוסקים. אך תורה היא וללמוד אני צריך, ולא אוכל להבין, אם יש איסור בזמן הזה לעשות תבנית עזרה, מאיזה תבנית נאסר. וצ"ע בזה'. ויעוין עוד במאמרו של הרב הלל בן שלמה: גובה הבית הראשון, מעלין בקודש יט (אדר תשי"ע) עמ' 23 הערות 11-12, שציון לאחרונים שנחלקו על המנ"ח.

בגדרי האיסור לעשות בית תבנית היכל, עיין באנציקלופדיה תלמודית, ערך בית המקדש סעיף ט; הרב נחמיה טיילור, בניית דגם המשכן, תחומין ה (תשמ"ד) עמ' 469-480; הרב אליהו בקשי דורון, בדין מנורה בעלת שבעה קנים, ארחות 25 (תשל"ט) עמ' 16; ובמשאת המלך (על הרמב"ם, סי' רצ וסי' שד).

9. הערת הרב אביגדר נבנצל שליט"א (בסימן שאלה, פענוח מסופק): 'אסורה גם תבנית המשכן, גם תבנית [בשילה?], גם תבנית בית ראשון] וגם תבנית בית שני'.

ב. יישום דין ההגבהה בתנאי השטח של ירושלים

הגבהת בתי כנסת המצויים בשכונות נמוכות

בתחומי ירושלים שבין החומות (החומה העותומנית) מצויים אזורים גדולים שמפלס הקרקע שלהם גבוה יותר משל הר הבית (פסגת הר הבית גבוהה כ-744 מטרים מפני הים), בעיקר ממערב ומצפון להר הבית, כגון שער שכם ושער הפרחים, ה'קארדו' ובית כנסת החורבה, שקרקעיתם גבוהה מפסגת הר הבית בכ-20 מטרים. בירושלים רבתי שמחוץ לחומה, ההפרשים גדולים עוד יותר (למשל, קרקע קומת הכניסה של 'התחנה המרכזית' גבוהה בכ-80 מטרים מהר הבית). הפסגה הגבוהה ביותר בירושלים רבתי היא ככל הנראה בשכונת גילה, ברחוב ליש (נ.צ. 626499 / 217744). גובהה של פסגה זו כ-860 מטרים מעל פני הים, דהיינו כ-115 מטרים מעל גובה פסגת הר הבית.

הפוסקים דנו במציאות דומה בהקשר של בית כנסת. כך כתב ר' יעקב עמדין (מר וקציעה קנ, א):

צ"ע אם בית הכנסת בנוי בשפל העיר היושבת בשפועו של הר (כמו בק"ק אלטונא) ויש בתים בנויים גם בגבהה שגבוהים מבית הכנסת, עם היות בנינם נמוך מבנינו של בית הכנסת, אלא שקרקעיתם גבוהה מקרקעה של בית הכנסת, ולפעמים שאפילו יסוד הבתים העומדים בזקיפת ההר גבוה הוא מגג בית הכנסת, אף על פי שבנינו גבוה מאד ויתר הרבה מכל הבתים, מספקא לי אי כהאי גוונא נמי חייבין להגביה גג בית הכנסת באופן שיגבה ויראה למעלה מעל כל בתי העיר דווקא, כיון דמדינא צריך להיות הבית הכנסת בגבהה של עיר, או דילמא לא כל מקום גבוה ראוי לבית הכנסת, כגון שאין שם עיקר הדירין של ישראל (כמו שהוא גם במקומנו הלז) אך נמצאו קצתם שם בגובה העיר בעליונו של הר, וכבר הגביהו הבית הכנסת כל מאי דאפשר, יותר מהבתים העיקריים שסביבו אשר בשפל ישבו, ששם עיקר מושב העיר, ורובם של בעלי בתים דרים שם, וראוי להיות הבית הכנסת באמצעם כל האפשר (דוגמת המשכן שסביבותיו היו המחנות), ודבר קשה וכבד מאד על הצבור להגביה הבית הכנסת כל כך שיגבה וינשא על כל בתי בני ישראל הדרים בקצה גובה ההר, ומסתברא לקולא.

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

מדבריו עולה ההבנה, שדין ההגבהה אינו דין שעליו נאמר ייקוב הדין את ההר, אלא דין שעשוי להידחות מפני שיקולים אחרים בבניית בית הכנסת. ואף שאלמלא שיקולים אלו, הוא דין גמור ומחייב, מכל מקום הוא נדחה מפניהם. תמצית דברי המר וקציעה הובאה בשמו במחזיק ברכה (קנ, ג), ומשם בהרחבה באור לציון (ב, י הערה א¹⁰).

10. זו לשונו: 'סמכו היום שלא להקפיד בזה, משום שהרבה מקומות בנויים על הרים וגבעות, באופן שפעמים שביהכ"נ בעמק, ואם כן אף אם יבנו את הבתים רק בגובה י" טפחים יהיו גם כן גבוהים מביהכ"נ, וכיון שיש כבר בתים שיותר גבוהים מביהכ"נ, שוב ליכא הכירא, וכל הבתים מותרים להיות גבוהים מבית הכנסת. ואף שבמחזיק ברכה שם כתב שער שיושבת בשיפוע, יבנו את הבתים שקרובים לביהכ"נ בגובה פחות מבית הכנסת, אין זה אלא חומרא בעלמא, אבל מעיקר הדין, כיון שיש בהכרח בתים שיותר גבוהים, שוב אין איסור לבנות בתים שגבוהים יותר מבית הכנסת. ובאמת נראה שער שכולה מישור יש להקפיד שלא לבנות ביתו גבוה יותר מבית הכנסת, וכמו שכתבו האחרונים.'

בשולי הדברים, יצוין שכמה פוסקים כתבו שהלכה זו רפויה בידינו. בכנסת הגדולה (הגה"ט או"ח קנ, ד) כתב: 'פה תירי"א נהגו להגביה הבתים מגג בית הכנסת, ולא מצאתי להם מקום על מה שישמוכו'. ולאחר שכתב כמה צדדי קולא, סיים וקבע: 'והנכון, שבזמננו זה שאנו יראים להתראות עצמנו בפני האומות, אין דין זה אמור'. כעין זה כתב המג"א (קנ, ב). בספר צדקה ומשפט (בלוי; פי"א הערה יב) כתב: 'ולא מצאתי טעם נכון למה הקלו בזה, ויעוין עוד בפסקי תשובות (קנ, ז) שכתב כמה טעמים להקל, אך נראה שאין בהם די לכל המצבים, ואכמ"ל. ויעוין עוד במה שהאריכו בסוגיה זו בספר משנת יוסף (ליברמן; הלכות בית כנסת סי' א), בשו"ת אלישיב הכהן (ב, יג), בשו"ת הלכה למשה (נסיר; א, ח) ובספר שלמי יוסף (כולל פוניבז'; שבת ח"א סי' עד).

אחד מצדדי הקולא שהביאו האחרונים, הוא מה שכתב המאירי (שבת יא, א ד"ה לעולם): 'ומכל מקום, דוקא בבית העשוי לדירה אבל בירניות ומגדלים העשויים לחיזוק העיר או הבית ולבצור חומה והם הנקראים קושקי ואברורי אין בזה מניעה כלל וכן הדין בשסבת הגבהתו אינה דרך שררה אלא להרבות בדיוורין ועליות'. וצד זה שייך גם בנוגע לרוב בתי ירושלים. ואולם, לכאורה מפשטות הגמרא משמע קצת שאין חילוק בין שררה להגבהה לצורך, ובכל אופן יש להימנע מהגבהת מבנים אחרים יותר מבית הכנסת, וצ"ע. שוב ראיתי שכבר העירו בזה כמה אחרונים, הובאו ביביע אומר (ו, או"ח כו, ג).

הגבהת המקדש מגגות בתי ירושלים רבתי

לאור כל זאת, מסתבר לומר שגם במקדש אין חיוב להגביהו יותר מכל בתי ירושלים רבתי, אחר שבמקרים רבים, מפלס הרצפה שעליו הם בנויים הוא גבוה בהרבה ממפלס הרצפה של הר הבית ואף מגג בגובה מאה אמה, ולא יעלה על הדעת כלל שצריך להנמיך את הבתים יותר ממפלס הרצפה, או לנטוש אותם ח"ו. וממילא ברור שאין כל צורך וטעם בהנמכתם. יחד עם זאת, מסתבר שקיימת מידה נכונה בהקפדה שהמקדש יהיה גבוה יותר מהבתים שנמצאים בקרבת מקום להר הבית, והגבהתם עלולה לטשטש את ההיכר של מבנה המקדש, והדבר נלמד בקל וחומר ממה שכתבו האחרונים בנוגע לבית כנסת. ועם זאת, אם ללמוד מהדינים האמורים בבית כנסת, אזי אין בכך חיוב, ולא מצאנו דין מיוחד למקדש שיחמיר יותר מבית כנסת. ואם כן, נראה שגם במקדש אין בכך חיוב, אלא רק מידה נכונה.¹¹

עוד יש לדון, האם יש טעם לעשות מאמץ להגביה מאוד את מבנה המקדש, באופן שיעבור את כל מבני ירושלים רבתי. האם יש עניין לבנות היכל שיעבור אותן בגובהו, במידה והדבר יתאפשר מבחינה טכנית? ספק גדול אם הדבר אפשרי בפועל, בהנחה שלא משנים ממידות אורכו ורוחבו של המקדש, שהרי מדובר בגורד שחקים של ממש, והדבר אף עלול לבוא על חשבון נוי של המקדש, שאין להקל בו ראש. ומכל מקום, שערי טכנולוגיות לא ננעלו, והיכולות בתחום זה מתקדמות עם הזמן, וייתכן אפוא שיהיה טעם בדבר. וצ"ע.

דין הגבהת המקדש לאור תנאי השטח בירושלים העתיקה

בנוגע להגבהת המקדש ביחס למבנה ירושלים העתיקה – גובה מאה אמה של ההיכל עובר את רצפת העיר העתיקה כולה, אך לא את גובה המבנים כולם: אחת הנקודות הגבוהות בעיר העתיקה היא גג בית כנסת החורבה, שמתנשא לגובה של כ-25 מטרים מרצפת בית הכנסת. כאמור, רצפה זו בפני עצמה גבוהה מפסגת הר הבית בכ-20 מטרים. נמצא שבניין היכל בגובה מאה

---

11. הערת הרב אביגדור נבנצל שליט"א: 'מסתמא יוכל להגבי' המקדש'.

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

אמה יביא לגובה שווה בקירוב לגובהו של בית כנסת החורבה. ככל הנראה ישנם מבנים נוספים במערב העיר העתיקה שגגם עולה בגובהו על גג בית כנסת החורבה בכמה עשרות בודדות של מטרים, ולפי שעה לא הצלחתי לזהותם ולאחר את גובהם המדויק.¹²

אם כן, ייתכן שיש עניין בהוספת עוד כמה עשרות מטרים לגובה ההיכל כדי ליצור היכר מובהק לכל רואה, שהוא המבנה הגבוה ביותר בעיר העתיקה ללא ספק.¹³ ואולם, כנגד זה עומדת הבנת המקדש דוד בדעת רש"י שלפיה אין לשנות את גובה המקדש, ולכן נראה לכאורה שיש להימנע מכך, אלא אם כן יתברר שהעיקר להלכה כדעת הרמב"ם, או שעיקר בדעת רש"י שלא כהבנת המקדש דוד.

אפשרות נוספת, ואולי פשוטה יותר, היא להשאיר את המקדש בגובה מאה אמה, ולהנמיך רק את אותם מבנים מועטים יחסית שנמצאים בעיר העתיקה ועוברים אותו בגובהם. ואפשרות זו אינה מופקעת, בשונה מהאפשרות שצוינה לעיל של הנמכתם ואף מחיקתם של אינספור בתים בירושלים רבתי, שהיא איננה מעשית ואינה עומדת על הפרק. וזאת בדומה לדברי היש אומרים המובאים ברא"ש (שבת א, כג; ומשם בב"י או"ח קנ, ב):

ויש אומרים שאם הגביה אותו, כופין להשפילו. ומביאין ראיה מהא דאמר רב אשי: 'אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה', דמשמע שכפאן להשפיל הבתים; דאי סלקא דעתך שנתן להם עצה שלא להגביה הבתים, מאי רבותא משמיענו? גם הם ידעו כן. ור"ח פירש, שצוה להגביה בית הכנסת.

---

12. יש מקום לצמצם יותר את הגדרת הבתים הקרובים למקדש ולא לכלול בה את כל העיר העתיקה של ימינו, אך בהתחשב במרכזיות וחשיבות המקדש וכן בגודלה העצום של ירושלים רבתי, ייתכן שמן הראוי לכלול בהגדרה זו את כל העיר העתיקה. וצ"ע.

13. הוספה כזו עשויה להפוך את המקדש למבנה הגבוה ביותר בירושלים רבתי, אם משווים מבנים בלבד ללא התחשבות בתנאי השטח, שכן כיום (תשפ"ב) המבנים הגבוהים ביותר הם מלון קראון פלזה (כ-95 מ') ומגדל 1 של פרויקט הולילנד (כ-100 מ'). בשולי הדברים, יצוין כי עד היום קיימים קולות של התנגדות לקיומם של מגדלים אלו בירושלים, ואכמ"ל.

ג. סיכום

שייכות דין ההגבהה בבית כנסת ובבית המקדש

הלכה פסוקה היא שבית הכנסת צריך להיות המבנה הגבוה בעיר, ומכיוון שדין זה נלמד מהפסוק 'לרומם בית אלקינו' שביסודו נאמר לגבי בית המקדש, נראה שבאופן עקרוני, גם בית המקדש צריך להיות גבוה מכל הבתים בעיר.

צדדי היתר בהגבת בניינים שבעיר יותר מבית הכנסת

אף על פי כן, התירו הפוסקים (מר וקציעה, מחזיק ברכה, אור לציון) בעיר גדולה, משיקולי טורח הציבור, לבנות בית כנסת שכונתי גם כשאינו בפסגת העיר, ובלבד שישתדלו להגביהו מהבתים הקרובים אליו. ומסתבר שגם לגבי המקדש הדין כן – שהדאגה העיקרית היא לכך שגובהו יהיה גבוה מהבתים שבקרבת מקום, ואין קפידא אם בשכונות המרוחקות מהעיר העתיקה, שגבוהות ממנה בהרבה, יהיו בתים שגגותיהם גבוהים בקו אווירי מגובה גג המקדש. צד היתר נוסף כתב המאירי, ולפיו נאסרה דווקא הגבהה של שררה, ולא כזו הנובעת מצפיפות אוכלוסין.

היתכנות הגבהת המקדש, לשיטת הרמב"ם ולשיטת רש"י

הגבהת ההיכל מעל לגובהו בבית שני (שהיה 100 אמה) יכולה לתת מענה לצורך לבנות לגובה באזור העיר העתיקה. אולם יש לבחון את ההיתר ההלכתי לכך: אמנם מפשט דברי הרמב"ם נראה שהוספה על גובה המקדש מותרת ורצויה, וכך דייק בדבריו המעשה רקח. אולם המשאת המלך והאגרות משה פירשו דבריו באופן שאין כוונתו להתיר הגבהה של מבנה המקדש. בנוסף, רש"י כתב שהבונה בית שגובהו שונה מגובה המקדש אינו עובר על איסור בניית 'תבנית היכל', ונחלקו האחרונים במשמעות דבריו: המקדש דוד דייק מכאן שיש למקדש גובה קבוע מחויב; ולעומת זאת, מהרי"ק והגר"א הבינו שאף שמותר לשנות את גובה ההיכל, האיסור הוא לבנות 'תבנית היכל' הזחה במידותיו לגובה ההיכל הנוכחי שקיים בפועל.

לקראת מקדש | סימן ג
האם המקדש צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בירושלים?

יש אפשרות להשאיר את המקדש בגובה מאה אמה, ולהנמיך את אותם מבנים מועטים שבעיר העתיקה שגבוהים מהמקדש.

לפי האמור נראה שאין לשנות מגובה מאה אמה

לאור זאת, נראה לכאורה שכל עוד אין לנו ראייה לשיטת הרמב"ם, שב ואל תעשה עדיף, וראוי לחשוש לשיטת רש"י אליבא דהבנת המקדש דוד (שאליה מצטרפת הבנת המשאת המלך והאגרות משה בדעת הרמב"ם), ולבנות את המקדש בגובה מאה אמה ולא יותר.¹⁴

לכל הדעות, אסור לשנות את רוחב ההיכל או את אורכו, ולכן הבנייה לגובה מוגבלת מבחינה הנדסית, שכן מגבלה על האורך והרוחב יוצרת בעקיפין מגבלה גם על הגובה המקסימלי.

---

14. על דברים אלו, כתב לי הרב הלל בן שלמה שליט"א: 'דברי הרמב"ם על המצוה להגביה את הבית – ברורים. הטענות לאיסור בדעתו – אין ברורות. ואף שמרש"י נראה שאין להגביה, וכל שינוי מהווה פגיעה בהגדרת 'הכל בכתב' – נראה שהעיקר כדברי הרמב"ם, ובפרט כאשר בפשטות הדברים, אין לבנות בתים אחרים גבוהים מהבית. וכבר ראינו שהגביהו את הבית, ולא מסתבר שההגבהה היתה כהוראת שעה. ואדרבה, לעתיד לבוא יכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות' (ישעיה ב, ב').

אחר הדברים האלה, העירני הרב רחמים כדורי שליט"א, שאם מגביהים את רצפת ההר או העזרה (וכפי שכבר עשו בעבר), ממילא ניתן להגביה את קרקע מבנה המקדש, וכך הוא יהיה המקדש גבוה יותר, ללא שינוי מגובה מאה אמה. עכ"ד. וזאת, על סמך ההנחה שאין דין הגבהה זו כנגין ועליות שלא נתקדשו, ויעוין בזה לקמן (עמ' רמז-רנא).